

D-W

32044058289042

Borrower: HLS

Lending String: HLS

Patron: Stewart, Jon

Journal Title: Arr

Volume: 13 **Issue:** 1-2

Month/Year: 2001 **Pages:** 84-92

Article Author: Stewart, Jon

Article Title: Kierkegaards forhold til Hegel - et filosofihistorisk topos

Imprint: primo.exlibrisgroup.com:primo3-Article-noart(Via SFX)

Special Instructions:
RAPID request held locally (Widener Library)

ILL Number: 4917399

Scan & Deliver

ILLiad TN: 4917995

Call #: Widener WID-LC
AS283.A1 A77x årg.13
(2001)

Location: WID

ODYSSEY ENABLED

Borrowing Library:
Harvard University - Widener Library

Email:

Notes: RAPID request held locally (Widener Library)
Transaction Date: 9/19/2017 8:25:42 AM

S & D Processing Notes:

- Not as cited
- Duplicate
- Multiple articles
- Exceeds 10% of work
- Not on shelf
- On Reserve
- Too fragile
- Checked out/on hold
- Exceeds 100 pages

Initials: _____

HARVARD
LIBRARY

Resource Sharing – Scan&Deliver
ILL@HARVARD.EDU

Best copy available

Item has tight binding

Bibliography exceeds page
scan limit

No Table of Contents
available

No accompanying notes
available

No accompanying
images/plates

Other:

Copyright statement:

In providing the Scan & Deliver service, the Harvard University Libraries will responsibly administer Section 108(d) of Title 17, United States Code, and related subsections, including Sections 108(a) and (g).

Scan & Deliver requests should be for no more than:

- One article or other contribution to a periodical issue or copyrighted collection;
- One chapter or other small part of any other copyrighted work.

Consistent with Section 108, the purpose of the service is to provide a patron a copy of the requested material for *private study, scholarship, or research*. The service applies only to the *isolated and unrelated* reproduction of a single copy of the same material on separate occasions. It does not apply to the related or concerted reproduction of multiple copies of the same material (whether made at one time or over a period of time, and whether for use by one person or multiple people). Nor does it apply to the systematic reproduction of single or multiple copies.

This scan may not be used for course materials, including course reserves.

Scanned by:

TN:

CA

Date:

09/01/2017

~~Striden mellem den gamle og den nye Sæbekielder~~ Denne er et antest til Skaføl

Udgift = galvietid = kongepolitisk = ejklars
trogsit = folketid = Dronning
(*) i flere dage.

1. Tidens Dagskrift er i Virgynghus meget lig
sig, i Kongsgangen meget beroellige men
dog i Virgynghus meget glædelig.

Dronning. Al. Falsters Billede

Willibalds als ungst Hænges

Echo, jens Hæng

Jr. v. Springgaarden, en Pfelegaff.

Jr. Følgerworksen, et forstoligt Grise.

Jr. Ørre, en Organist, Madlær af
flere lærte Dreykabs og Mørvardebo
i mangfoldige formular.

Jr. Ole Wantz, Enjorpræst, en Pfeifet:

En Stein, der først var sat ud til at øverste
en fælighed, og som nu skal
fæligheds Aftasten af jens Hæng
"Wortonomologi ved Gjærd" eller
"Gange de gav færdt gav gav vild
dagi Hæng"

Jr. (del), den Englands Dreykabon,
en Faglærer.

Et jomfru, Dronning for Falster-Manningen,
som er en stor man fra den
største galvietid af, find blifte
trogsit og som er en stor
læge, når
han ses på Dreykab, bliver al Ryggen gaa.
for højtalen. (Se jomfru for Galvietid)

En Jørgen, en

Klostermester.

Grothans.

En (Enn Hæng) (Hæng) et indslad
at fæste al Dreykab.

(Mægt) (Mægt)
mægt Hænges for spiller
først, og gærende og også gænge for Hæng
og gør eniglig Dreykab men men finnes
af den ikke gænges, og da hæng er gæng
ikke en værdig Dreykab ville mægt
sige det og gænges for Hænges
et.

II B 4

Det er en Dreykab, der er en gæng
og gænges for en værdig Dreykab
hænges af.

Jeg er Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 5

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 6

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 7

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 8

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 9

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 10

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 11

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 12

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 13

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 14

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 15

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 16

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 17

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 18

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 19

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 20

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 21

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 22

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 23

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 24

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 25

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 26

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 27

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 28

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 29

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 30

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 31

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 32

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 33

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 34

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 35

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 36

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 37

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 38

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 39

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 40

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 41

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 42

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 43

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 44

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 45

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 46

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 47

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 48

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 49

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 50

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 51

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 52

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 53

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 54

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 55

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 56

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 57

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 58

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 59

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 60

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 61

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 62

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 63

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 64

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 65

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 66

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 67

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 68

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 69

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 70

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 71

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 72

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 73

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 74

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 75

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 76

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 77

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 78

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 79

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 80

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 81

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 82

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 83

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 84

Det er en Dreykab, der er en gæng

et i Mægtbokset. —

II B 85

Kierkegaards forhold til Hegel – et filosofihistorisk *topos*

AV JON STEWART

Noen kildekritiske innspill i form av tre eksempler

Når man tar i betrakning at Kierkegaard først ble gjenstand for internasjonal oppmerksomhet for omlag hundre år siden, blir det mulig å verdsette de store framskrittene Kierkegaard-studiet har gjort siden sin spede begynnelse. Han er nå oversatt til et endeløst antall språk, og hans verker har blitt gjenopptrykt i en rekke utgaver på dansk. For å klargjøre hvilke framskritt som er gjort på de ulike feltene av Kierkegaard-studiet, kan man bare plukke fram noen av de gamle publikasjonene, enten av eller om Kierkegaard, for så å sammenligne dette med hva som er tilgjengelig i dag. Med hensyn til Kierkegaard-filologien kan det i så måte være nyttig å holde Barfords første utgave av Kierkegaards journaler og papirer¹ opp mot det første bind av journalene som nylig er publisert i *Søren Kierkegaard Skrifter*.² Ser man på realkommenteringen er historien den samme. Sammenhold for eksempel de forskvise kommentarene i de tidlige utgavene av *Samlede Værker*,³ utgaven av *Søren Kierkegaards Papirer*⁴ og den tyske eller engelske utgaven med kommenteringen i *Søren Kierkegaards Skrifter*. Nye redskaper, som en elektronisk versjon av tekстene, gir dagens forskere enorme fortrinn i forhold til hans eller hennes kollega fra tidligere tider.

Med hensyn til andre aspekter ved forskningen stiller ikke saken

seg stort annerledes. Ser man på noen av de tidligere forskningsarbeidene, er det av og til overraskende å møte det tendensiøse preget, unøyaktigheten og de ofte åpenbare feil som løper udokumentert gjennom det som presumentivt skulle være vitenskapelige arbeider. Denne tendens i forskningen har resultert i det Henning Fenger treffende har kalt «Kierkegaard-Myter». En hver som har gitt seg i kast med Kierkegaard har utvilsomt støtt på disse myter i en eller annen form, og det er heller ikke umulig at ens opprinnelige interesse for Kierkegaard ble utløst av en av dem. Vi har for eksempel historien om Kierkegaards påståtte bordellbesøk, et besøk som fikk den ulykkelige utgang at han pådro seg et uekte barn. Vi har historien som sier at Kierkegaard skrev sin avhandling *Om Begrebet Ironi* i en ironisk tone, med den klare hensikt å dupere det hegelske fakultet i filosofi ved universitetet i København. Videre har vi fortellingen om Kierkegaards teori om de tre stadiene – det estetiske, det etiske og det religiøse – et trespann som angivelig skal konstituere hovedaspektene ved hans filosofi.

Hvor kommer disse historiene fra, og hvorfor er de blitt tillagt slik vekt? De har sitt opphav i en overfokusering på visse passasjer i Kierkegaards massive korpus. For eksempel kommer historien om Kier-

kegaards uekte barn fra en selvbiografisk tolkning av Assessor Wilhelms lille avhandling «Skyldig? – Ikke Skyldig» i *Stadier paa Livets Vei*.⁶ Men det finnes ikke fruigg av bevis som støtter opp om en slik selvbiografisk lesning. Disse mytene er typiske for den tidlige pionér-fase i forskningen. Det som den gang forelå var mangelfulle og til dels direkte feilaktige utgaver av Kierkegaards skrifter, og i den internasjonale forskningen var det kun få som hadde en førstehånds kjennskap til det danske språk. De som hadde dette manglet de nødvendige biblioteksressurser, slik de i dag er tilgjengelige på Det Kongelige Bibliotek i København.

Resultatet var at de fleste forskere leste Kierkegaard i lys av det de selv var kjent med og hadde interesse for, og ikke med henblikk på den tid og de omgivelser Kierkegaards tekster sprang ut av. Dette var naturlig, sett i lys av at de fleste forskere ikke hadde mulighet til å gjøre noe annet. Kierkegaard-forskning innebar hovedsakelig å forstå Kierkegaard som en del av den eksistensielle bevegelse eller som en forløper til postmodernismen osv. Kierkegaard ble altså hentet ut av sin egen samtid og satt i forbindelse med tankeretninger som var viktige for den angeldende forsker. Det behøver neppe sies at dette har ført til en rekke misforståelser omkring Kierkegaards forfatterskap,

for uansett hvor mange paralleller det måtte finnes mellom Kierkegaard og eksempelvis eksistensialismen eller postmodernismen, betraktet ikke Kierkegaard seg som en forløper for disse retninger.

Det finnes også et annet sett myter, som er fundert i noe som ved første øyekast gir seg ut for å være historisk forankrede fortolkninger. Synet på Kierkegaard som romantiker tar for eksempel utgangspunkt i Kierkegaards forhold til tysk romantikk generelt, og Friedrich von Schlegel i særdeleshet. Den kanskje aller mest kjente av disse «historisk funderte» myter er at Kierkegaard hele livet pleiet en uforminskhet og bitter strid med Hegel. Dette forhold blir, av dem som har argumentert for det, utlagt som en historisk relasjon, dvs. at Kierkegaard bevisst forholdt seg til og skrev opp mot Hegels tekster. Det historiske aspektet ved disse synspunktene har gitt dem et ferniss av legitimitet og respektfull troverdigheit. Ved nærmere ettersyn viser det seg imidlertid at disse historisk funderte synspunkter på Kierkegaard som romantiker, eller som en rabiat kritiker av Hegel, ikke er mindre mytebefengte enn de andre.

Disse holdningene har slått rot i forskningen av samme grunn som de ahistoriske myter ovenfor, dvs. i et manglende kjennskap til det danske språk og de kilder som ville vært nødvendige for å utfordre dem. De fleste forskere som har gitt seg i kast med studier av typen «Kierkegaard og ...», har som en regel vært bedre underrettet om «og...» enn Kierkegaards tekster. Med andre ord, det er tyske spesialister på romantikk som hos Kierkegaard har funnet noe de allerede var fortrolig med fra sine studier, og som naturlig ga støtet til et studium av Kierkegaard og tysk romantikk. På samme måte har Hegel-forskere funnet kritiske passasjer hos Kierkegaard som minner om Hegel, hvorpå man så ufortrødent har gått i gang med en sammenlikning av disse.

Denne prosedyren forutsetter at det i forkant av enhver undersøkelse eksisterer et likefremt forhold mellom enten Kierkegaard og tysk romantikk eller Kierkegaard og Hegel. Med dette utgangspunktet vil man uvegerlig måtte ende opp med et stort antall påtvungne forbindelser.

Problemet med denne type studier er at de ikke makter å ta i betraktnotng det enorme kildetilfang som er relevant for den danske respsjonen og diskusjonen av romantikk og hegelianisme, en tradisjon som var viktig for Kierkegaards forståelse av disse fenomenene. I begge tilfeller fantes det flere innflytelsesrike forfattere og tenkere som hadde funksjon av å formidle mellom Kierkegaard og disse bevegelsene. Det som behøves hvis man skal forstå disse forholdene, er en *metodisk kildekritikk*, dvs. et forsøk på å identifisere og evaluere de originale kildene til Kierkegaards tanker. Kierkegaard er konstant i dialog med sine danske samtidige, og er i så henseende en ekstremt stedsbundet og provinsiell tenker. Problemet er at mange av hans kilder i ettertid har gått helt av moten.

Bare de historisk viktige, som eksempelvis Hegel, har blitt stående. Bildet vi har overtatt av de samtidige forhold er misvisende, siden det er historiske tilfeldigheter som gjør at de fleste av oss vet mer om Hegel enn om Kierkegaards danske samtidige, forfattere og tenkere som var mye viktigere for Kierkegaard enn Hegel noen gang var. Målet er da å forsøke å gjenskape et tidsbilde, rekonstruere Kierkegaards verden i et forsøk på å nærme seg det som rent faktisk var hans intellektuelle horisont. Dette innebærer at vi til en viss grad må glemme mye av det vi vet eller tror vi vet om hans betydning for senere tankeretrininger. Men først og fremst handler det om å sette seg inn i et enormt stort materiale av og om for lengst glemte tenkere.

I denne artikkelen vil jeg demonstrere noen av kildekritikkens dyder

som et metodologisk redskap, om ikke annet enn slik jeg har erfart disse i min forskning på Kierkegaards forhold til Hegel. Jeg skal gjøre dette ved å koncentrere meg om et par velkjente eksempler hentet fra tre av Kierkegaards tekster: *Johannes Climacus*, eller *De omnibus dubitandum est* (ca. 1842-43), *Begrebet Angest* (1844) og *Forord* (1844). Alle disse tekster har det til felles at de er blitt regnet som en del av Kierkegaards anti-Hegel kampanje. Ved en nærmere kildekritisk undersøkelse viser det seg imidlertid at den kritikken tekstene målbærer, ikke er rettet direkte mot Hegel, men mot tre av Kierkegaards danske samtidige.

I. Kierkegaards kritikk av den universelle tvil: Martensen

Kierkegaard gjør i sine skrifter sporadisk og satirisk bruk av det latinske slagordet *de omnibus dubitandum est*.⁷ En lettere modifisert variant av dette finnes i et tidlig og studentikost utkast til et skuespill, *Striden mellem den gamle og den nye Sæbekielder*, fra 1837.⁸ Senere, omkring 1843, skrev Kierkegaard en skisse til en satirisk roman, med titelen *Johannes Climacus*, eller *De omnibus dubitandum est*. Begge disse arbeider har tradisjonelt blitt oppfattet som en del av Kierkegaards Hegel-kritikk. Frasen er blitt tatt for å være et slogan for Hegels dialektiske metode, i følge hvilken man må eliminere alle fordommer og begynne med den mest fundamentale og umiddelbare av alle kategorier, nemlig væren. Slik Hegel gjør det i *Wissenschaft der Logik*, første bok i *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften* og i *Phänomenologie des Geistes*. En nærmere undersøkelse av forholdet leder imidlertid oppmerksomheten mot en annen kilde.

Frasen *de omnibus dubitandum est* går tilbake til Descartes. Den dukker opp i åpningslinjene i hans *Principia Philosophiae* (1644), hvor

han metodisk diskuterer den universelle tvil.⁹ Descartes tar utgangspunkt i den observasjon at alle mennesker, som en følge av oppdragelse m.m., kommer til å akseptere sannheter som er basert på den empiriske erfaring. Mange av disse sannheter viser seg ikke å ha noen solid forankring, og må tilskrives fordommer. For systematisk å etterprøve ens egne sannheter foreslår Descartes sin berømte metodiske tvil, noe som innebærer å blottstille disse fordommer for en altomfattende skeptisme. I sin første paragraf skriver Descartes: «It seems that the only way of freeing ourselves from these opinions is to make the effort, once in the course of our life, to doubt everything [‘de iis omnibus studeamus dubitare’] which we find to contain even the smallest suspicion of uncertainty.»¹⁰ Undertittelen til denne åpningsparagrafen har følgende ordlyd: «The seeker after truth must, once in the course of his life, doubt everything [‘de omnibus [...] esse dubitandum’], as far as possible.»¹¹ Metodens mål er å tømme bevisstheten for fordommer, i den hensikt å starte fra grunnen av og rettferdigjøre ens trossannheter ved fornuftens alene.¹²

Hegel behandler denne metodiske tvil i sin redegjørelse for Descartes i *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie* (jeg nevner her at den publiserte versjon av disse forelesninger baserer seg på studentnotater, redigert av Karl Ludwig Michelet (1801-93), første gang publisert i tre bind fra 1833 til 1836).¹³ Her dukker den ovenfor siterte passasjen av Descartes opp, parafrasert i den presise formulering vi finner i Kierkegaards skrift: «Zum ersten Erforderniß der Philosophie macht Descartes, daß man an *Allem zweifeln*, d.e. alle Voraussetzungen aufgeben müsse. *De omnibus dubitandum est* war die erste Satz des Cartesius [...].»¹⁴ Hegel gjør det i sin analyse klart at Descartes' poeng med sin skeptisme ikke var å gjøre dette til en perma-

nent tilstand, slik de gamle skeptikere gjorde, men å bruke den for å komme til sannhet.¹⁵ I et utkast til *De omnibus* refererer Kierkegaard til dette aspekt ved Hegels analyse, noe som indikerer hans kjennskap til den.¹⁶ Det kan for øvrig ikke herske noen tvil om at Kierkegaard kjente denne delen av Hegels forelesninger, av den grunn at han i andre utkast siterer dem direkte.¹⁷ Siden Hegel anvender dette utsagnet i sin framstilling, og siden det også er klart at Kierkegaard kjente denne analysen, vil det kanskje forekomme noen lesere at Kierkegaards allusjon til dette i tittelen på manuskriptet er en åpenbar satirisk kritikk av ham. Nærmere undersøkelser avslører at det ikke så mye er Hegels anvendelse av dette uttrykk som det er Hans Lassen Martensens (1808-84) overtagelse av det, som er det viktigste for å forstå Kierkegaards romanutkast og den kritikk som finnes her.

Martensen anvendte frasen *de omnibus dubitandum* ofte, og var utvilsomt den som gjorde den til et slogan. Den dukker eksempelvis opp i 1836, i en anmeldelse av J.L. Heibergs *Indledningsforedrag til det logiske Cursus paa den kongelige militaire Højskole*.¹⁸ Ved et stykke på vei å følge Hegels framstilling i *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, karakteriserer Martensen moderne filosofi som et radikalt brudd med skolastisk tenkning. Mens filosofien i middelalderen var fundert på tro, søkte Descartes' filosofi sitt fundament i fornuftens alene. Martensen skriver:

Tivil er Begyndelse til Viisdom. [...] Cartesius havde vel udtalt denne Tanke og opstillet Fordringen af en forudsætningsløs Philosophie; men der behovedes lang Tid inden Tanken kunde udvikles til Begreb, og den udtalte Fordring af en forudsætningsløse Begyndelse virkelig realiseres. Fordringen: *de omnibus dubitandum est* er ikke saa let opfyldt, som den er udtalt, thi der fordres ingen endelig *Tivil*,

ikke den populære *Tivil* om Dette eller *Hiint*, hvorved man altid reserverer sig *Noget*, der ikke inndrages i *Tivilen*.¹⁹

Martensen hevder at Descartes inneverstet den moderne filosofi med sitt prinsipp om *tvilen*, men at det ikke ble innarbeidet til fulle eller komplettert før med Hegel. Først Hegel, skal vi tro Martensen, maktet å eliminere alle fordommer fra tanken og å begynne forutsetningsløst. I Kierkegaards skrift, *De omnibus*, finnes en direkte henvisning til denne passasjen hos Martensen, plassert i annen del: «En anden Gang hørte han [Johannes Climacus] en af de Philosopherende, til hvis Udsagn man især havde Tillid, at yttre sig saaledes: ‘at tvivle om Alt, er ingen let Sag; det er nemlig ikke en *Tivil* om Dit og Dat, om Dette eller *Hiint*, om *Noget* og *Andet*, men det er en speculativ *Tivil* om Alt, hvilket ingenlunde er en let Sag’».«²⁰ Hvis det fortsatt skulle være noen usikkerhet, figurer Martensens navn på et utkast med direkte referanse til denne passasjen: «Prof. Martensen gjorde en Undtagelse, han forklarer: at det er ingen *let Sag*, det kan man dog forstaae, naar det bare hjalp *Noget*.»²¹

Den latinske frasen dukker opp igjen i Martensens doktoravhandling fra 1837, *Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie*, hvor han også gjentar mange av de samme poengene med hensyn til filosofiens historie. Her skriver han: «Cartesius, der maa ansees som Stifter af den nyere Philosophie, kom, idet han fra Grunden af vilde restaurere Videnskaben, til den Sætning, at man skal *tvivle om Alt* (*de omnibus dubitandum est*).»²² I denne framstillingen er Descartes skildret som den som tok det første skrittet mot et moderne begrep om autonomi. Johan Alfred Borne-mann (1813-90) siterte frasen *de omnibus dubitandum est* i sin anmeldelse av Martensens avhandling: «Al Viisdoms Begyndelse er at underkaste sin formeente Viden en

Critik (*de omnibus dubitandum*).²³ Det er altså mye som tyder på at dette slogan på et mer generelt plan ble assosiert med Martensen.

Foruten dette var Kierkegaard som ung student i 1837-38 tilhører ved Martensens «Forelæsninger over Indledning til speculativ Dogmatik.» I hans forelesningsnotater fra 29. november 1837 kan vi lese følgende: «Cartesius † 1650 han sagde cogito ergo sum og de omnibus dubitandum est og afgav derved Principet for den nyere protestantiske Subjectivitæt. Ved sin sidste Sætning de omnibus dubitandum est gav han egl. Løsnet, thi hermed betegnede han ingenlunde en Tvivl om Dette ell. Hjint men om Alt [...].»²⁴ Martensen repeterer frasen i sine «Forelæsninger over den nyere Philosophies Historie fra Kant til Hegel» i 1838-39. Descartes blir igjen kontrastert med skolastikerne, på en måte som minner om den tidligere forelesningen:

Først Cartesius uttalte den store Sætning, at Msket maa begynde helt forfra, undersøge Alt fra Grunden. Hans Principer altsaa: 1) De omnibus dubitandum est, og: 2) Cogito ergo sum. [...] For ikke at blive staaende i denne Tvivl, vil Cartesius, at man skal tvivle om Alt, thi først derved kan findes eet Punkt, som det er umuligt at betvivle, og dette Punkt er: cogito ergo sum.²⁵

I en senere journal finnes det en opptegnelse hvor Kierkegaard direkte assosierer Martensen med denne frase. Her leser vi følgende: «Martensen var lige saa dogmatisk stiv naar han foredrog: de omnibus dubitandum, som naar han foredrog et Dogma.»²⁶ Flere år senere forbinder altså Kierkegaard frasen med Martensens forelesninger.

Man kan knapt finne et klarere utsagn om frasens kilde enn denne opptegnelse. Det viser også hvordan dette slogan vedvarte å beskjefte Kierkegaard selv et tiår etter Martensens forelesninger.

Alt dette tatt i betrakning kan det herske liten tvil om at frasen *de omnibus dubitandum est* for Kierkegaard var myntet direkte på Martensen. Det upubliserte verket som bærer denne tittelen ser ut til å ha blitt unnfanget spesielt med henblikk på Martensen, og det kan godt være at det ble påbegynt allerede i hans auditorium. Kierkegaard var åpenbart ukomfortabel med Martensens popularitet blandt studentene og med hans autoritet i filosofiske og teologiske anliggender. I passasjen sitert ovenfor er det høyst trolig Martensen som blir beskrevet som «en af de Philosophende, til hvis Udsagn man især havde Tillid.»²⁷ Kierkegaard anså Martensens innflytelse for å ha en korrumperende virkning på de unge og naive studentene. Med Jóhannes Climacus skaper han, i form av en litterær karakter, en slik naiv student som er ført på ville veier av Martensen og av diskusjonene som omsluttet hegelianismen.

Et generelt problem i sekundærlitteraturen om Kierkegaard har vært en manglende evne til å skille Hegels faktiske posisjon fra de ulike hegelianske avskygninger. Denne uheldige tendens gjenfinnes i det meste av sekundærlitteraturen, med Niels Thulstrup som det kanskje mest innflytelsesrike eksempel. I sin redegjørelse for *De omnibus* assosierer han umiddelbart til Hegel.²⁸ Men som denne korte analysen har vist, var det – selv om altså uttrykket *de omnibus dubitandum est* forekommer hos Hegel – Martensens gjentatte bruk av det som utvilsomt var den utlösende faktor for Kierkegaard.

II. Det virkelige i introduksjonen til *Begrebet Angest*: Adler

Kierkegaards verk *Begrebet Angest* (1844) har ofte blitt framhevet som en sentral tekst for å forstå viktige aspekter ved hans kritikk av Hegels tanker. For eksempel ser Vigilius Haufniensis' diskusjon helt i be-

gynnelsen av innledningen ved første øyekast ut til primært å fokusere på problemer omkring Hegels forståelse av logikken. Men ser man nærmere på de passasjer som skulle være relevante for en slik kritikk, blir det umiddelbart klart at det er noe som ikke stemmer i forhold til Hegels logikk.

Det første problemet som blir tatt opp i innledningen er hvilken rolle kategorien «Virkelighed» spiller i logikken. Hovedinnvendingen går på bruken av denne eksistensielle kategorien i et abstrakt logisk system. Haufniensis' påstand er at virkelighet ikke kan være et abstrakt begrep tilhørende et logisk system, men noe konkret som må tilskrives det han forstår som området for det etiske. Kierkegaard lar Vigilius Haufniensis skrive:

Naar man saaledes overskriver det sidste Afsnit af Logiken: *Virkeligheden*, saa vinder man derved den Fordeel, at det seer ud som var man allerede i Logiken kommen til det Høieste eller om man saa vil det Laveste. Tabet er imidlertid iøbefaldende; thi hverken Logiken eller Virkeligheden er tjent dermed. Virkeligheden ikke; thi Tilfældigheden, som er et væsentligt Medhenhørende i Virkeligheden, kan Logiken ikke lade slippe ind. Logiken er ikke tjent dermed; thi hvis den har tænkt Virkeligheden, da har den optaget Noget i sig, som den ikke kan assimilere, den er kommen til at forgrise, hvad den blot skal prædisponere. Straffen er tydelig, at enhver Overveielse, om hvad Virkelighed er, er vanskeliggjort, ja maaskee en tidlang umuliggjort, fordi Ordet først maa ligesom have Tid til at besinde sig paa sig selv, Tid til at glemme Feiltagelsen.²⁹

Argumentet, som også dukker opp i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*,³⁰ er at virkeligheten misforstås når den bringes inn som en abstrakt kategori i logikken. Virkeligheten har med det tilfeldige å

gjøre, mens i logikken følger alt med nødvendighet. Det tilfeldige aspektet ved virkeligheten går dermed tapt når det blir en del av et logisk system. På samme måte yter ikke kategorien logikken rettferdighet, da virkeligheten ikke lar seg tilpasse noe system. Hvis forsøket allikevel blir gjort, vil resultatet ganske enkelt bli en malplassert og forvrengt anvendelse av termen «virkelighet».

Legg merke til at Vigilius Haufniensis alluderer til en forfatter som «overskrider det sidste Afsnit af Logiken: *Virkeligheden*.» Dette er det hovedpoeng som hele tekstedet er sentrert rundt. For ved å gjøre «virkelighet» til det siste avsnitt, tillegger den ukjente forfatter dette en spesiell vekt og betydning. Den alminnelige reaksjon i sekundær litteraturen er å ta dette for en allusjon til Hegel. I både *Wissenschaft der Logik* og i første bok av *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften* behandler Hegel begrepet virkelighet som en kategori under «Wesenslogikk», dvs. i den andre av de tre hovedavdelinger i begge verker. Men verken avdelingen «Wesenslogikk» eller verkene som helhet har «virkelighet» som en avsluttende kategori eller paragraf. Av denne grunn kan den forfatter Vigilius Haufniensis sikter til ikke være Hegel.

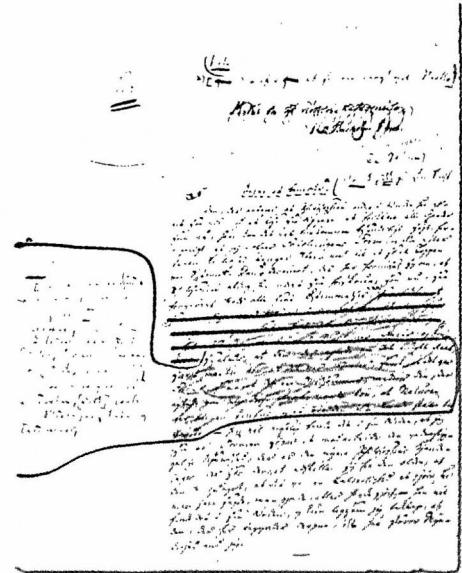
Den virkelige målskiven for denne kritikken er ikke så mye Hegel som det er Adolph Peter Adlers (1812-69) bok, *Populaire Foredrag over Hegels objective Logik*,³¹ som utkom i 1842. Adlers arbeid med logikken tar for seg et materiale som kun responser med de to første deler av Hegels systematiske logikk, dvs. «Seinslogikk» og «Wesenslogikk». Titlene på de tre siste paragrafer i Adlers bok er som følger: «§ 28 Det Hele og Dele – Kraft og Ytring – Virkelighet», «§ 29 Formel Virkelighet – Mulighed – Tilfældighed» og «§ 30 Real Virkelighet – Real Mulighed – Absolut Nødvendighed.» Det er altså Adler som behandler begrepet

virkelighet i en siste paragraf i sin logikk. Selv om Adler grovt sett følger Hegels organisering av stoffet, adskiller han seg fra Hegels arbeid ved en rekke detaljer. Den mest åpenbare forskjell er at Adlers gjennomgang mangler den siste inndeling, det som hos Hegel kalles «Begriffslogikk». Resultatet er at kategorien virkelighet litt umotiveret får en viktigere posisjon hos Adler enn hos Hegel, siden den står som en kuliminerende kategori, der den inntar en langt mer ubetydelig posisjon to tredjedels vei inn i Hegels *Logik*. Hvis man derfor skal ta Vigilius Haufniensis' kommentarer som en kritikk, kan den kun referere seg til Adler og ikke til Hegel. Referansen til Adler blir ytterligere bekrefret av at hans bok også blir parafrasert i innledningen til *Begrebet Angest*.³²

III. Referanser til Systemet i Forord: Heiberg

Det korte Forord I i Kierkegaards skrift *Forord* (1844) ser ved første øyekast ut til å være en polemikk mot Hegel, av den grunn at Kierkegaard lar sitt pseudonym Nicolaus Notabene avslutte det hele med en voldsom tirade mot systemet, noe de fleste kommentatorer uformidlet har latt passere som identisk med Hegel selv. Notabene skriver: «Efterslægten [vil] end ikke behøve at lære at skrive, thi der vil Intet videre være at skrive, men kun at læse – Systemet.»³³ Dette minner igjen om den kritikk av systemet vi kjener fra *Efterskriften*. Ser man imidlertid nærmere på saken, og med en vilje til mer spesifikt å bestemme hva som er på spill i denne kritikken, finner vi en rekke indirekte allusjoner og referanser til Johan Ludvig Heiberg (1791-1860), som er, vil jeg her argumentere for, Nicolaus Notabenens eneste målskive i denne sammenheng.

For å forstå disse uttalelser om systemet må tekstedet undersøkes i sin helhet. Rett i forkant av ovenstående heter det: «Altsaa, jeg sværger:

Første side av Kierkegaards utkast til romanen «Johannes Climacus» eller *De Omnibus dubitandum est* (1842).

snarest muligt at realisere en i 30 Aar paatænkt Plan, at udgive et logisk System, snarest muligt at indfrie mit for 10 Aar siden givne Løfte om et æsthetisk System, fremdeles lover jeg et ethisk og dogmatisk System, og endeligen Systemet.»³⁴ Fokus er her ikke på systemet *per se*, men på løftet om å skrive et. Dette er ingen allusjon til Hegel, men henspiller på Heibergs uttalelser innledningsvis i sitt skrift «Det logiske System», fra den andre utgaven av tidsskriftet *Perseus*. Artikkelens undertittel indikerer at dette er de 23 første paragrafer av et komplett logisk system, hvor det øvrige vil komme på et senere tidspunkt. Innledningsvis skriver Heiberg:

Forfatteren tillader sig herved at meddele det første Bidrag til Udførelsen af en længe næret Plan, nemlig at fremstille det logiske System [...]. Endvidere har han det Formaal, ved nærværende Fremstilling, og dens Fortsættelse at bane Veien for den Æsthetik, som det længe har været hans Ønske at leve, men som han ikke kan udsende i Verden, uden iforveien at have givet den det logiske Støttepunkt, hvortil den kan holde sig.³⁵

I denne passasjen antyder Heiberg at han akter å skrive et fullbårent logisk system, noe som så skal danne grunnmuren i hans estetikk. Både dette logiske system og den systematiske estetikk, ved siden av Heibergs «en længe næret Plan», alluderes til i Notabenes tekst ovenfor.

Det åpenbare sammenfall mellom de to tekststeder viser klart at kritikken i *Forord* er direkte rettet mot Heiberg. For ytterligere å dokumentere dette kan vi gå til Kierkegaards journal og et utkast til en respons på Heibergs anmeldelse av *Gjentagelsen*, under tittelen «En lille Indlæg af Constantin Constantius Førfatteren af ‘Gjentagelsen’».36 Kierkegaard refererer her direkte til Heiberg, og skriver sarkastisk: «I en senere Tid vendte hans Blik sig ud mod det vide Fjerne, hvor han, idet han prophetisk stirrede hen for sig, som en grubblende Genius øinede Systemet, Realisationen af længe paatænkte Planer.»37 Når Kierkegaard her skriver «længe paatænkte Planer», er dette et tydelig ekko av «en længe næret Plan» fra innledningen til «Det logiske System.» I en fotnote til dette tekstu sted får vi så opplyst at «cfr. Fortalen til de 23 logiske §§ der findes i *Perseus*,» hvor på Kierkegaard så siterer åpningslinjene i Heibergs artikkel. Det kan altså ikke herske noen tvil om at Notabenes sarkasmer er rettet direkte mot Heibergs løfter og planer om å skrive et logisk system, slik disse kommer til uttrykk i hans artikkel.

Til tross for referansene til systemet har teksten i *Forord* ingenting med Hegel å gjøre. Tvert i mot tyder alt på at den beskjefte seg utelukkende med Heiberg. Det er selvfølgelig en mer eller mindre løs forbindelse til Heibergs hegelianisme, av den grunn at «Det logiske System» er modellert etter Hegels arbeid med logikk. Men det er ikke innholdet eller det metodiske som sådan som blir kritisert. Det er tvert i mot løftene om et system, noe som åpenbart har beskjefteget Heiberg, men som har lite med innholdet i Hegels tanker å gjøre.³⁸

Kritikken kan ikke være rettet mot Hegel, da han ikke strødde om seg med tomme løfter om et system.³⁹ Hegel selv publiserte et komplett arbeid om logikk, og kan derfor vansklig anklages for ikke å ha levert et logisk system. Nicolaus Notabenes bemerkninger gir bare mening som en kritikk av Heiberg, ikke av Hegel. Videre har de uttalelsler av Heiberg som Notabene kritiserer ingenting vesentlig hegeliansk ved seg. Vi ser her tydelig den *non sequitur* som er på spill i fortolkningen av teksten som en kritikk av Hegel. Man går ut fra den observasjon at Heiberg var en av de viktigste hegelianere i Danmark, for så å registrere at Kierkegaard kritiserer Heiberg i *Forord*. Fra disse to premisser, som begge er riktige nok, trekker man så den forhastede slutning at Kierkegaard kritiserer Hegel i *Forord*. En slutning som er gal fordi det Heiberg her kritiseres for ikke har noe med hans hegelianisme å gjøre.

Da de fleste kommentatorer ikke er i stand til å bedømme Kierkegaards kritikk av Heiberg, Martensen eller Adler m.fl., tar alle det for gitt at Hegel på en eller annen måte må være skyteskive. Men selv om disse tenkere var «hegelianere», i den forstand at de var påvirket av Hegel og anvendte hans tanker i ulike sammenhenger, var ingen av dem ganske enkelt papegøyer. Hver enkelt av dem leverte sin respektive kritikk av Hegel, og alle hadde de en selvstendig akademisk agenda som gikk langt ut over bruken av Hegel. Oftere enn det motsatte tilfelle var det denne agendaen Kierkegaard kritiserte, og ikke noe som i en mer solid forstand kunne karakteriseres som «hegelsk». Deres framstilling av Hegel avviker som regel ganske kraftig fra Hegels egne skrifter. Videre kritiserer Kierkegaard disse «hegelianere» av rent personlige grunner – refererer til uttrykk og slogans fra deres publikasjoner som helt og fullt er deres egne, og som ikke har noe å gjøre med et eventuelt hegelsk aspekt ved deres tankeverden.

Dette leder da til det neste spørsmålet. Hvis polemikken er rettet mot Heiberg, Martensen og Adler m.fl., hvorfor skjuler da Kierkegaard sine motstandere i en kritikk som gir skinn av å være rettet mot Hegel? Det bør her bemerkes at kritikkens gjenstand ganske ofte identifiseres i teksten, synlig for dem som ikke er forblindet av den tanke at Kierkegaard konstant kritiserer Hegel. For eksempel i *Forord*, hvor Kierkegaard er beskjefteget med en ganske direkte kritikk av Heiberg, som blir navngitt, sitert og parafrasert en rekke ganger. I mange av disse småstykker har han ingen skrupler med å navngi de personer han ønsker å kritisere. Men som oftest foretrekker Kierkegaard å skjule sine motstandere, i hvert fall delvis. I skisser og utkast støter man ofte på Heiberg og Martensens navn, skrevet i margen eller i selve teksten, for så å finne at disse er fjernet i den publiserte versjonen. Den virkelige grunnen for dette må tilskrives de små forhold som preget den intellektuelle arena i Danmark på denne tiden. Alle kjente alle, og de lærde akademikere tok seg vel i akt for ikke å skape offentlig anstøtelse. Dette er ganske sikkert én av grunnene til at Kierkegaard og mange av hans samtidige opptrådte pseudonymt eller publiserte sine skrifter anonymt. Det er utvilsomt også en av årsakene til at Kierkegaard valgte å ikke publisere *Bogen om Adler*, en bok som i høy grad legger for dagen en direkte kritikk. Han har trolig også oppfattet at kritikkens gjenstand var så åpenbar for de samtidige lesere at det ville virke som en overflodighet å identifisere dem ved navn.

For å avhjelpe sine informerte samtidige benyttet Kierkegaard seg av en annen strategi: han utviklet en liste av kodeord, bestående av velkjente fraser og uttrykk som det lerende publikum kunne forventes å kjenne fra bøker og artikler som ble diskutert i samtiden. Når han derfor manet fram et spesifikt kodeord eller frase, som for eksempel *de om-*

nibus dubitandum est, ville leseren umiddelbart oppfatte at dette refererte til Martensen. Det samme gjelder for frasen «en lange næret Plan» om å skrive et filosofisk system; her ville leseren automatisk tenke på Heiberg og identifisere ham som kritikkens gjenstand. Kierkegaard hadde et stort repertoar kodeord av denne typen, og skal man forstå hans tekster, består en stor del av jobben i å bli kjent med relevante bøker og artikler fra denne perioden, slik at man i neste hånd kan gjenkalte og identifisere disse ordene. Når Kierkegaard anvender Hegels navn, er det, generelt formulert, ikke intendert som en direkte referanse til den tyske tenker, men som et kodet telegram til et medlem av den hegelske skole, hvis synspunkter eller person han ønsket å kritisere. Dette stod klart for en samtidig leser, av den grunn at Heibergs og Martensens forbindelse med Hegels filosofi var velkjent.

Her står vi ved det problem som har ledet generasjoner av Kierkegaard-forskere på ville veier. Istedentfor å betrakte det som tilsynelatende ga seg ut for å være referanser til Hegel som en kodet kritikk av spesifikke tenkere i gullalderens Danmark, har fortolkere tatt dette for å være rettet direkte mot Hegel selv. Dette synet er blitt knesatt via en endeløs rekke kommentar- og referanseverk samt studier i sekundærlitteraturen, som på feilaktig grunnlag har knyttet kritikken til spesifikke passasjer i Hegels egne tekster. Som en følge av dette har myten om Kierkegaards polemikk mot Hegel oppstått, en polemikk som aldri har eksistert, i hvert fall ikke i den likefremme versjon som så ofte er blitt presentert. I fraværet av et kjennskap til de marginaliserte figurer som utgjorde dansk hegelianisme, har denne myten fått leve sitt eget liv, og således dannet grunnlaget for et karikert bilde av Europas intellektuelle historie i det nittende og det tyvende århundre.

Det finnes også en rekke andre forklaringer på hvorfor forskerne

har kommet til å tro at Kierkegaard sto i en avgjørende polemikk mot Hegel, og for hvorfor de ikke har fått øye på de figurer som befinner seg i bakgrunnen som de virkelige målsvivene. Den mest åpenbare forklaringen er at så godt som ingen i dag har det minste kjennskap til Martensen og Heiberg. Deres respektive forfatterskap har i begrenset omfang blitt gjenopptrykt, og har dermed helt eller delvis blitt glemt. Videre har svært få av deres skrifter blitt oversatt til andre språk,⁴⁰ og forskere som ikke har kunnet lese dansk har derfor ikke hatt muligheten til å identifisere kritikkens gjenstand – selv ikke de som har næret mistanker om at det ikke alltid er Hegel. Til dette kommer at Hegel har fungert som den opplagte kandidat for mulig kritikk, av den grunn at han var den filosof – blant de mange Kierkegaard ellers nevner – som kommentatorene har hatt kjennskap til. Hegel var en hovedfigur i filosofien fra denne perioden, og hva var vel mer naturlig enn at Kierkegaard posisjonerte seg nettopp i forhold til ham. Kierkegaards utilslørte referanser til Heiberg og Martensen ble tatt lett på og utdefinert som irrelevante eller uinteressante.

En annen grunn til at forskerne ikke har maktet å se lenger enn Kierkegaards angivelige polemikk mot Hegel er den ahistoriske tendensen som har kommet til å prege så mange studier i filosofiens historie. Disse studiene kjennetegnes ved omhyggelige analyser av begreper og argumentasjonsrekker, abstrahert ut fra enhver konkret sammenheng. Sideløpende informasjon som for eksempel en tenkers biografi eller historiske kontekst har ikke blitt regnet for god tone i denne typen studier. Kierkegaard har som en følge av dette ikke blitt behandlet som en figur plassert i en spesiell tid og i et spesielt miljø, og ingen forsøk er gjort på å kontekstualisere hans skrifter eller forstå ham i lys av et større sosialt og historisk miljø. Som et resultat har til-

nærmingen til hans forfatterskap vært rent tekstimmanent. Hans tekster er blitt studert som isolerte objekter, løsrevet fra det miljø de opprinnelig har vært en reaksjon mot. Ved å hengi seg utelukkende til Kierkegaards tekster har forskerne avskåret seg fra muligheten til å komme tettere på kritikkens gjenstand, for gjennom dette å få et mer realistisk bilde av hva som er på spill i hans forfatterskap.

I den grad man har ansett Kierkegaard for å være i dialog med noen i det hele tatt, så er det med Platon, Aristoteles, Kant, Hegel eller noen av de andre store navn i filosofihistorien. Disse tenkere oppfattes som å være involvert i en uavbrutt dialog i et ahistorisisk forum for evige ideer. Å involvere seg i en trøstesløs polemikk med et knippe ukjente danske samtidige ville være uverdig for et geni av Kierkegaards rang. Å bringe inn en slik polemikk ville tilsynelatende redusere ham til en provinsiell tenker og berøve hans filosofi dens universelle betydning. Med en slik metodisk tilnærming kan det ikke overraske noen at forskerne kun sporadisk har maktet å bevege seg ut av anti-Hegel retorikken og til et riktigere bilde av de intellektuelle stridigheter i 1840-årenes København.

Det finnes selvsagt ingen enkelt metode som er egnert for samtlige studier i Kierkegaards forfatterskap. Jeg vil her allikevel argumentere for at når det gjelder historiske studier, som beskjæftiger seg med Kierkegaards forhold til fortidige tenkere, er metodisk kildekritikk den mest fruktbare tilnærmingen. Bare ved å undersøke Kierkegaards egne kilder kan vi gradvis opparbeide oss kunnskap om hans forhold til sine forgjengere og til hans samtidige, og bare gjennom tilgangen til denne informasjonen kan vi begynne å demontere de mange mytene som har hjemsøkt Kierkegaard-studiet i så mange år.

Oversatt av Thor Arvid Dyrerud

NOTER

- ¹ *Af Soren Kierkegaards Efterladte Papirer*, bind 1-3, utgitt av H.P. Barford (1869-77), bind 4-8, utgitt av H. Gottsched (1880-81), København: C.A. Reitzels Forlag 1869-81.
- ² *Soren Kierkegaards Skrifter*, 28 bind tekst, 27 bind kommentarer, utgitt av Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Garff, Johnny Kondrup, Alastair McKinnon og Finn Hauberg Mortensen. København: Gads Forlag 1997-, bind. 17 [2000]. (Heretter SKS.)
- ³ *Samlede Værker*, første utgave, bind 1-14, utgitt av A.B. Drachmann, J.L. Heiberg, og H.O. Lange. København: Gyldendal 1901-1906. (Heretter SV1.) *Samlede Værker*, andre utgave, bind 1-15, utgitt av A.B. Drachmann, J.L. Heiberg, og H.O. Lange. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1920-36.
- ⁴ *Soren Kierkegaards Papirer*, bind 1-16, utgitt av P.A. Heiberg, V. Kuhr og E. Torsting. København: Gyldendal, 1909-48; supplert av Niels Thulstrup. København: Gyldendal 1968-78. (Heretter Pap.)
- ⁵ Henning Fenger. *Kierkegaard-Myter og Kierkegaard-Kilder*, Odense: Odense Universitetsforlag 1976.
- ⁶ SKS, 6, s. 268.
- ⁷ Se for eksempel SKS, 3, s. 97. SKS, 4, s. 101-102, s. 281, s. 510, s. 482: «Idet jeg slog Bogen op, læste jeg disse Ord: man maa tvivle om Alt. Af denne Grund sendte jeg strax Bogen tilbage; thi denne Phrase er mig modbydelig, og ligesom en Uanständighed, hvilken man blot har at antyde.» SKS, 6, s. 38: «Dette kan da ikke synes Nogen besynderligt, da Enhver jo har tvivlet om Alt [...]». SKS, 6, s. 114. Pap. V B 175.4. SV1, 7, s. 163, s. 167, s. 215, s. 224, s. 352: «Man sætter op paa et Stykke Papir: at tvivle om Alt – saa har man tvivlet om Alt [...]».
- ⁸ SKS, 17, s. 288, DD:208.
- ⁹ Se SKS, K4, s. 583-584.
- ¹⁰ Sitert fra *The Philosophical Writings of Descartes*, oversatt av John Cottingham, Robert Stoothoff, Dugald Murdoch, bind 1-2, Cambridge: Cambridge University Press, 1985, bind. 1, s. 193.
- ¹¹ Ibid., s. 193.
- ¹² Kierkegaard refererer til dette poeng hos Descartes i *Frygt og Bæven*: SKS, 4, s. 101-102. Descartes Opera Philosophica, Amsterdam 1678. Ktl. 473.
- ¹³ *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, I-III, utgitt av Karl Ludwig Michelet, Berlin 1833-36, bind 13-15 i *Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe*, bind 1-18, Berlin 1832-45. Ktl. 557-559. Sitert fra *Sämtliche Werke. Jubiläumsausgabe* in 20 Bänden, utgitt av Hermann Glockner. Stuttgart: Friedrich Frommann Verlag 1927-40, bind 17-19.
- ¹⁴ *Geschichte der Philosophie*, III, s. 335.
- ¹⁵ *Geschichte der Philosophie*, III, s. 335: «Es hat jedoch nicht den Sinn des Skepticismus, der sich kein anderes Ziel setzt, als das Zweifeln selbst, daß man stehen bleiben soll bei dieser Unentschiedenheit des Geistes, der darin seine Freiheit hat: sondern es hat vielmehr den Sinn, man müsse jedem Vorurtheil entsagen, – d.h. allen Voraussetzungen, die ebenso unmittelbar als wahr angennommen, – und vom Denken anfangen, um erst vom Denken aus auf etwas Festes zu kommen, einen reinen Anfang zu gewinnen. Dies ist bei den Skeptikern nicht der Fall; da ist der Zweifel das Resultat.»
- ¹⁶ Pap. IV B 2, s. 16: «Allerede det var ham [Johannes Climacus] paaafaldende, at Hegel og Spinoza siger om Cartesius, at han gjorde det ikke som en Skeptiker for at tvivle, men for at finde Sandhed.»
- ¹⁷ Pap. IV B 13, s. 17: «Han [Johannes Climacus] fortryder, at han ikke strax er begyndt paa Cartesius, og det saa meget mere som han erinderer, at Hegel roser hos Cartes. hans barnlige og eenfoldige Fremstilling' – men det var netop Grunden hvorfor han ikke begyndte; thi det lød som Spot af Hegel, der vistnok er langtfra at anprise det Barnlige og det Enfoldige, og som ogsaa paa andre Steder siger om Cartes.: 'mit ihm ist weiter nichts anzufangen.' » Med hensyn til Descartes' 'barnlige og eenfoldige Fremstilling,' siterer Kierkegaard her fra Geschichtete der Philosophie, III, s. 334:
- Descartes 'geht ganz einfach und kindlich dabei zu Werke.' Se SV1, 7, s. 288, fotnoten: 'Saaledes taler Hegel dog ikke, ved Hjælp af Identiteten af Tænken og Væren er han hævet over en mere barnlig Maade at philosophere paa, noget han f. Ex. i Forhold til Cartesius selv minder om.'
- ¹⁸ Hans Lassen Martensen. «Indledningsforedrag til det i November 1834 begyndte logiske Cursus paa den kongelige militaire Højskole. Af J.L. Heiberg, Lærer i Logik og Æsthetik ved den kgl. militaire Højskole,» Maanedsskrift for Litteratur, 16, 1836, s. 515-528.
- ¹⁹ Ibid., s. 518-519.
- ²⁰ Pap. IV B 1, s. 143f. Se SKS, 1, s. 286: Det er «en qualitativ Forskjell mellom en speculativ Tvivl og en vulgær Tvivl om dette eller hint.» Se også SKS, 1, s. 292.
- ²¹ Pap. IV B 2, s. 7.
- ²² Hans Lassen Martensen. *De autonomia conscientiae sui humanae in theologiam dogmaticam nostri temporis introducta*, København 1837, § 5, s. 19. Ktl. 648. I dansk oversettelse: *Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie*, København 1841, § 5, s. 16. Ktl. 651.
- ²³ Johan Alfred Bornemann. «Af Martensen: de autonomia conscientiae. Sui humanae,» *Tidsskrift for Litteratur og Kritikk*, 1, 1839, s. 27.
- ²⁴ Pap. II C 18, s. 328.
- ²⁵ Pap. II C 25, i Pap. XII, s. 282.
- ²⁶ Pap. X-3 A 544.
- ²⁷ Pap. IV B 1, s. 143.
- ²⁸ Niels Thulstrup. *Kierkegaards forhold til Hegel og til den spekulative idealisme indtil 1846*, København: Gyldendal 1967, s. 254-266.
- ²⁹ SKS, 4, s. 317-318. Se SKS, 4, s. 324, fotnoten: «Naar man nærmere vil betænke dette, vil man faae Leilighed nok til at indsee, hvilken Aandrighed det dog er, at overskrive det sidste Afsnit af Logiken: Virkeligheden, da endnu ikke Ethiken naer den. Virkeligheden, med hvilken Logiken ender, betyder derfor i Retning af Virkeligheden ikke mere end det Væren, med hvilken den begynder.»
- ³⁰ SV1, 7, s. 101.
- ³¹ Ktl. 383.
- ³² SKS 4, s. 319. Se SKS K4, s. 355-356. Se også Pap. V B 49, s. 5.
- ³³ SKS, 4, s. 478.
- ³⁴ SKS, 4, s. 478.
- ³⁵ Johan Ludvig Heiberg. «Det logiske System,» i Perseus, *Journal for den speculative Idee*, 2, 1838, s. 3. Ktl. 569. (Gjenopptrykt i Heiberg's *Prosaiske Skrifter*, bind. 1-11, København 1861-62, bind 2, s. 115-116.)
- ³⁶ «En lille Indlæg af Constantin Constantius Forfatteren af 'Gjentagelsen'.» Pap. IV B 112-117, s. 275-300.
- ³⁷ Pap. IV B 116, s. 278.
- ³⁸ Merold Westphal argumenterer for at det her foreligger en direkte kritikk av Hegels filosofi. Se hans «Commanded Love and Moral Autonomy: The Kierkegaard-Habermas Debate,» *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1998, s. 17-18. Se også Theodor W. Adorno. *Kierkegaard, Construction of the Aesthetic*, oversatt av Robert Hullot-Kentor, Minneapolis: University of Minnesota Press 1989, s. 106.
- ³⁹ Se Hélène Politis. «Kierkegaard et 'l'existence du temps',» *Kairos*, 10, 1997, s. 87ff.
- ⁴⁰ Mens Martensen ble oversatt i egen levetid, for så gradvis å bli mer eller mindre helt glemt, er aldri noe av Heibergs sakprosa – så vidt meg bekjent – gjort tilgjengelig på engelsk (og kun svært få av hans poetiske skrifter og teaterstyrker). Ingen av arbeidene til de andre danske hegelianerne, som for eksempel Adler, Nielsen eller Stilling, er noen gang blitt oversatt.